

8. Мельник В.М. Домінанти податків і оподаткування та забезпечення повноти їх дії. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / В.М. Мельник. – Київ, 2007. – 444 с.

9. Пенякова Г.Л. Прямі податки в Україні: фіскальна ефективність справляння та методика адміністрування: Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Г.Л. Пенякова. – Київ, 2010. – 173 с.

10. Соколовська А. Проблеми реформування податку на додану вартість в Україні / А. Соколовська // Економіка України. – 2004. – №4. – С. 24–31.

11. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія і практика становлення / А.М. Соколовська. – К.: Знання-Прес, 2004. – 454 с.

12. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2010. – 566 с.

13. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2011. – 559 с.

Д.С. ЗУБ,
аспірант, НДЕІ

Стратегічне планування: вітчизняна практика та напрями вдосконалення

У статті автор встановлює місце стратегічного планування, стратегії розвитку в системі об'єктивних соціально-економічних закономірностей. В роботі на основі проведеного аналізу стану стратегічного планування запропоновано критерії щодо визначення дієздатності стратегії та розроблено пропозиції щодо напрямів вдосконалення стратегічного планування в Україні.

Ключові слова: стратегічне планування, управління, стратегія розвитку, соціально-економічні закономірності, стратегічний менеджмент.

В статье автор устанавливает место стратегического планирования, стратегии развития в системе объективных социально-экономических закономерностей. В работе на основе проведенного анализа состояния стратегического планирования предложены критерии по определению дееспособности стратегии и разработаны предложения по направлениям совершенствования стратегического планирования в Украине.

Ключевые слова: стратегическое планирование, управление, стратегия развития, социально-экономические закономерности, стратегический менеджмент.

The author establishes a place of strategic planning, strategy development in the objective socio-economic patterns. In this paper, based on our analysis of strategic planning, proposed criteria for determining viability strategies and proposals for ways to improve strategic planning in Ukraine.

Постановка проблеми. Досвід економічно розвинутих держав та України, а також цілого ряду літературних джерел свідчить про неможливість довгострокового соціально-економічного розвитку виключно на основі ринкового саморегулювання. Особливістю сучасного етапу розвитку економіки України є пошуки конструктивних напрямів і механізмів її прискореного динамічного зростання. Після пережитої стагнації і спаду економіки у кризові 2008–2009 роки попри ознаки стабілізації питання стійкості і життєздат-

ності держави в довгостроковому періоді залишається актуальним і потребує відповідних досліджень. Оскільки збереження набутих у поточному 2011 році темпів зростання у довгостроковій перспективі потребує стратегічного узгодження, формою реалізації зазначених інтересів є стратегічне планування, а критерієм її повноти виступає ефективність стратегічного планування, дослідження яких є актуальним і своєчасним в умовах сьогодення.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню складних проблем побудови стратегії державного регулювання економіки присвячені праці провідних вітчизняних учених економістів, спеціалістів-практиків: В.Ф. Бесєдіна, Б.М. Щукіна, А.С. Музиченка, Я.А. Жаліла. Окремі питання ефективності стратегічного планування в контексті комплексного аналізу проблем перехідної економіки знайшли відображення у працях сучасних українських та російських вчених – Л. Абалкіна, О. Балобанова, О. Бузгаліна, В. Геєця, Б. Кваснюка та інших, а також авторів з далекого зарубіжжя – І. Ансофа, Дж. Гелбрейта, П. Друкера, Дж. Еванса Дж. Кейнса, Ф. Котлера, Р. Коуза, М. Мескона, Ф. Найта, Х. Ламперта, Л. Ерхарда, Дж. Робінсон, П. Самюельсона, Е. Хансена, Р. Харрода, Дж. Хікса, О. Тоффлера та інших науковців, які вирішують ці проблеми в умовах розвинутого ринку.

Незважаючи на безперечні досягнення вітчизняної та зарубіжної економічної думки в дослідженні питань стратегічного планування, недостатньо розробленими залишаються питання підвищення ефективності стратегічної форми планованості, її специфіки в сучасних складних економічних умовах України.

Мета статті – на основі проведеного аналізу стану стратегічного планування запропонувати критерії щодо визначення дієздатності стратегії та розробити пропозиції щодо напрямів вдосконалення стратегічного планування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Планування виконує завдання перекладу існуючих прогнозів до реалізації необхідних

результатів. Стратегічне планування є фазою, на якій відбувається формування передумов щодо забезпечення економічного розвитку в стратегічно потрібному напрямі.

Рішення, що підготовлені і прийняті на цій фазі, не можуть бути жорсткими і безальтернативними, їхня характерна риса – висока готовність до уточнення, причому не тільки щодо змісту наміченого, а й у самій постановці завдання, наприклад шляхом корекції її пріоритетності в контексті інших завдань.

У нашій країні є значний досвід стратегічного планування, де найяскравішим прикладом є, звичайно, розробка в 1918 році плану ГОЕЛПРО. ГОЕЛПРО був планом розвитку не однієї енергетики, а всієї економіки. В ньому передбачалося будівництво підприємств, що забезпечують ці будівництва всім необхідним, а також випереджаючий розвиток електроенергетики, і все це прив'язувалося до планів розвитку територій.

Напрацювання, що склалися свого часу в цій області, в чомусь актуальні і сьогодні, вони не минули безслідно для світової практики. Однак умови вимагали при здійсненні стратегічного планування і управління особливих підходів. Необхідність систематичного вирішення завдань стратегічного планування та управління на макrorівні стала очевидною на певному етапі історії: по-перше, коли зросла конкуренція за ресурси в процесі глобалізації (природні, людські, фінансові тощо), по-друге, коли взаємовідносини між суб'єктами господарювання вимагають певної визначеності обставин на десятиліття вперед і, по-третє, коли все більшій популярності отримав стратегічний менеджмент на рівні підприємств.

Стратегічне планування в загальному вигляді являє собою процес визначення цілей та їх змін, а також ресурсів, необхідних для їх досягнення, і політики, спрямованої на придбання і використання цих ресурсів.

Практика засвідчує, що визначення самих лише стратегічних цілей та орієнтирів замало для того, щоб сформувати стратегію прийнятну, зрозумілу, а головне – яку реально реалізувати. Стратегія виявляється складною системою цілей, напрямів, завдань, інструментів та заходів, які лише в цілісному поєднанні спроможні перетворити амбіційні бажання на керівництво до практичної дії [1].

Стратегічне планування передбачає системне визначення цілей і завдань, які взаємопов'язані між собою і взаємоузгоджені із наявним обсягом ресурсного потенціалу. Стратегічне планування залишається дієвим навіть в умовах динамічних змін ринкового середовища, оскільки наперед враховує можливість та загрози зовнішнього оточення й допускає розроблення кількох варіантів сценаріїв і моделей розвитку, які за потреби корегуються та адаптуються до змін. Тому пошук дієвих засобів та інструментів впливу на розвиток національної економіки в цілому та її структурних елементів актуалізує необхідність застосування засад стратегічного планування.

Для вітчизняної практики характерна розробка загальнодержавних стратегій, регіональних стратегій розвитку, а також стратегічних планів розвитку міст. Однак у цілому відсутня комплексна методика, яка б визначала типові вимоги

до планів та їх структури, створювала передумови взаємоузгодження між собою стратегічних планів різних ієрархічних рівнів. Недосконалість методичного забезпечення та регламентування розроблення документів стратегічного планування обумовлює його несистемний характер і знижує ефективність його застосування в Україні.

Історія свідчить, що вихід з будь-якої кризи, докорінні перетворення політичної та соціально-економічної сфер суспільства дають необхідний ефект лише за наявності науково обґрунтованої програми, що відображає об'єктивні реалії та виклики часу.

Упродовж усіх років незалежності в Україні так і не було реалізовано комплексної довгострокової стратегії розвитку країни, хоча не можна не відзначити постійні спроби розробки такого документу як з боку влади (Програма «Україна – 2010»; Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки»; Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції»; «Українській прорив»; «Довгострокова стратегія розвитку України та пріоритети діяльності Кабінету Міністрів на 2006–2007 роки» та інші), так і з боку неурядових організацій («Концепція економічного розвитку України на 2008–2015 роки», що підготовлена фондом «Ефективне управління»; Національна стратегія розвитку «Україна–2015» та багато інших).

В усіх перелічених документах задекларовані тотожні цілі розвитку національної економіки, проте необґрунтованими є пропонувані механізми їх досягнення та майже відсутнє узгодження строків реалізації з необхідними ресурсами. Тому навіть добре розроблені документи є нежиттєздатними.

Важливим питанням також залишається теоретичне підґрунтя стратегії економічного розвитку. Аналіз розроблених документів стратегічного характеру дозволяє зробити висновок щодо беззаперечного прийняття парадигми «прискороного розвитку» та необхідності системної, структурної та інституційної модернізації.

Стратегія є документом, в якому визначаються пріоритети, стратегічні цілі та напрями розвитку держави, окремих галузей економіки (сфер діяльності) або окремих адміністративно-територіальних одиниць. За своїм змістом вона оприлюднює наміри в сфері формування економічної політики держави і підготовка такого презентаційного документу є процесом стратегічного планування.

Як різновид планового документу політики стратегія має містити цілі, умови, ресурси, важелі впливу, етапи, показники результативності, звітність, оцінку ефектів, оцінку ефективності.

На етапі розробки стратегія є результатом стратегічного планування. Викладення обраних форм управління довгостроковим розвитком є стратегічним документом політики.

Стратегію від інших планів і програм відрізняють:

1. Комплексний характер.

2. Практична спрямованість.

3. Орієнтація на використання переваг економічної системи.

Процес стратегічного планування є досить складним і трудомістким, але він забезпечує успіх і після початку реалізації стратегія стає інструментом для управління розвитком. Вона обирається у відповідності до поточного стану та прогнозів умов для розвитку, наявних ресурсів, сподівань суспільства, кінцевих та проміжних цілей, можливих етапів розвитку, альтернатив.

Одне з джерел проблем криється в тому, що в більшості економічних систем процеси прийняття рішень, що передують розробці стратегії, вкрай політизовані. Стратегія являє собою раціональної ядро, яке руйнівно діє на історично сформоване середовище системи, загрожує усталеним владним відносинам. Природна реакція економічної системи – опір руйнації структури влади, а не тим негативним обставинам, що виникають у зовнішньому середовищі. Така реакція була особливо поширена, коли впровадження стратегічного планування в економічних системах тільки починалося.

Не менш складна проблема полягає в тому, що стратегічне планування негайно викликає конфлікт між звичною діяльністю і новими завданнями. Економічним системам зазвичай бракує здатності, можливості або мотивації для того, щоб мислити і діяти стратегічно.

В економічній теорії пропонуються і на практиці використовуються два основні методи комплексної оцінки ефективності економічної системи.

Перший – порівняльний аналіз функціонування даної системи та інших аналогічних систем.

Другий – аналіз функціонування економічної системи з використанням еталонної моделі, тобто визначення еталонних значень реальних первинних показників і порівняння з ними фактично досягнутих у тому або іншому розрахунковому періоді.

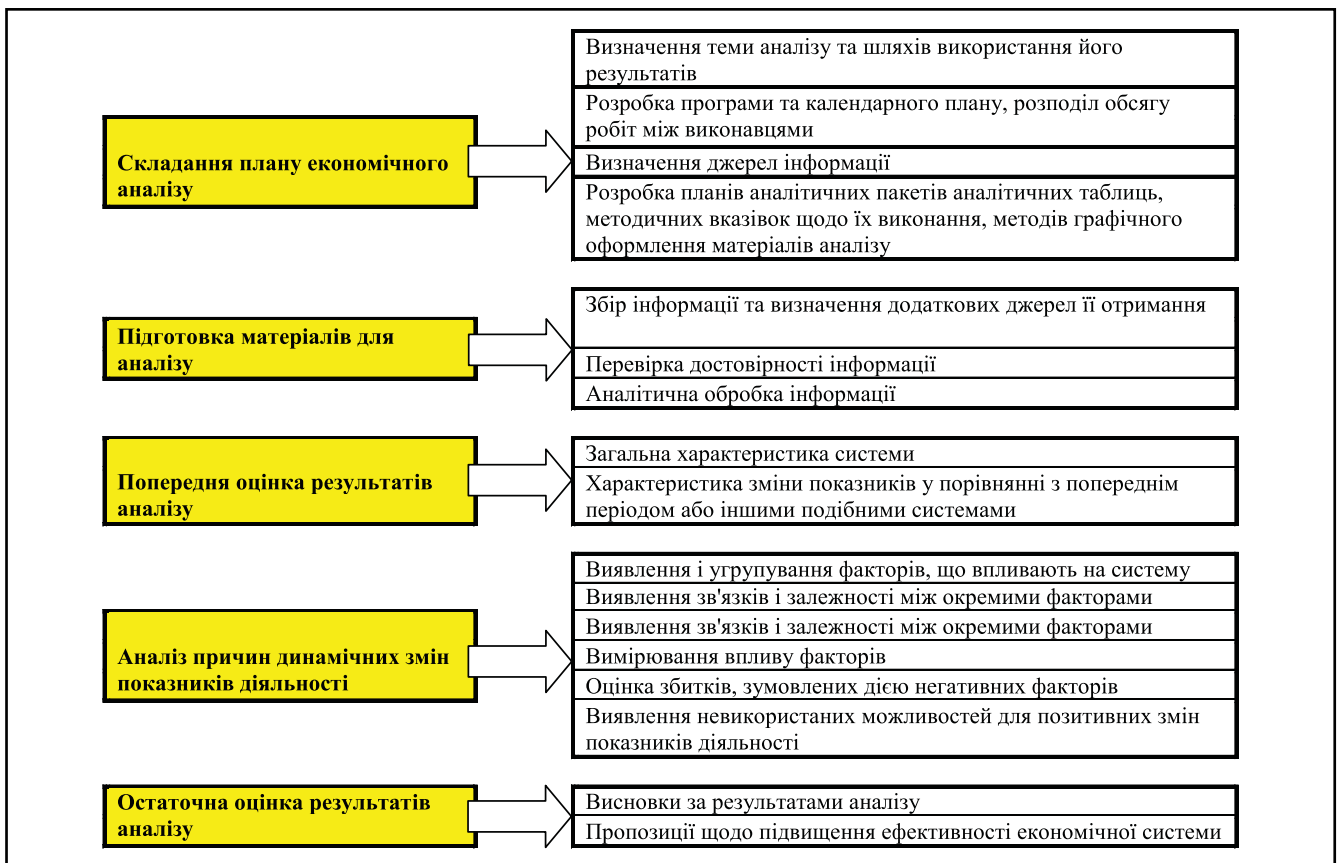
При цьому може бути використаний один з наведених методів (при необхідності можна використовувати обидва: один – як основний, а другий – як допоміжний). Потрібно також зауважити, що в будь-якому випадку показники, які порівнюються, необхідно показувати в динаміці за певний період і з факторним аналізом їхніх змін.

Визначення економічної ефективності системи має спиратися на відповідну методичну основу.

Можна позначити основні етапи проведення комплексного аналізу результатів діяльності економічної системи. Виникає питання – коли необхідно звернутися до стратегії. Одна з умов такого звернення – відбуваються у зовнішньому середовищі швидкі і не пов'язані одне з іншим зміни, викликані різними чинниками, як зовнішніми, так і внутрішніми.

Дієздатність стратегії має визначатися за допомогою відповідних критеріїв і умов. Основними з них є такі:

- наскільки стратегія економічної системи характеризується цілісністю: за яких умов кожна з її складових може «працювати» на загальну стратегію;

Блок-схема комплексного аналізу змін у системі

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

– наскільки стратегія системи «вписується» в навколишнє зовнішнє середовище (відповідає принципу сумісності з нею) з урахуванням швидких її змін;

– наскільки збалансовані між собою стратегічні цілі і матеріально–фінансових ресурсів системи;

– наскільки стратегія системи враховує потенційну можливість ризику і передбачає конкретні заходи для його мінімізації або повної нейтралізації;

– наскільки стратегія системи визначає обґрунтований горизонт ділового планування і терміни реалізації, які вміщують в себе довго– і короткострокові цілі;

– наскільки стратегія системи спирається на дії її лінійних та функціональних структур, їх перспективні орієнтири і цінності.

Аналіз діючої стратегії економічної системи може показати, що система:

а) знаходиться в більш–менш повній відповідності з сучасною економічною обстановкою;

б) відповідає сучасним вимогам частково і вимагає коригування стратегічних альтернатив;

в) потребує докорінного перегляду своєї діяльності.

Аналізуючи стратегічні документи соціально–економічного розвитку урядів різних країн, які досягли результатів в своєму економічному, соціальному та політичному розвитку, можна прослідкувати відмінності у їх структурі, спрямуванні та підходах до розроблення. Неоднаковою є форма та конкретність досліджених документів стратегічного характеру.

Дослідження досвіду розроблення стратегічних документів свідчить, що вони являють собою різновид планових документів де стратегія має містити цілі, умови, ресурси, важелі впливу, етапи, показники результативності, звітність, оцінку ефективності. Тобто основні напрями та пріоритетність розвитку країни відображаються з більш детальнішим урахуванням внутрішніх та повніших факторів впливу і очікуваних результатів.

До основних напрямів розвитку та удосконалення стратегічного планування реалізації державної політики слід наголосити вирішення проблеми удосконалення та подальшої розбудови цілісної системи стратегічного планування в державі на макро–, мезо– та макрорівні:

– з питань розроблення Національної стратегії розвитку України;

– щодо розробки макроструктурних стратегій і національних стратегій вирішення ключових для суспільства проблем;

– з розроблення стратегічних планів розвитку адміністративних районів;

– щодо розробки стратегічних планів розвитку базових адміністративно–територіальних одиниць;

– розробки стратегічних планів розвитку суб'єктів господарювання.

Також потрібно:

– усунути термінологічні розбіжності;

– узгодити цілі та показники стратегічних планів адміністративно–територіальних одиниць у системі регіонального стратегічного планування, визначити взаємозв'язок між ре-

гіональними і муніципальними стратегічними планами за часовими межами, розробниками та відповідальними виконавцями;

– передбачити уніфіковані критерії до описово–аналітичної частини стратегічного плану і побудови SWOT–аналізу для регіону, адміністративного району та базових адміністративно–територіальних одиниць з метою полегшення подальшого взаємоузгодження планів між собою. У процесі розробки стратегічних планів розвитку базових адміністративно–територіальних одиниць доцільно узгодити зарубіжні підходи, які використовуються у вітчизняній практиці, удосконалити їх та максимально адаптувати до умов розвитку українського суспільства.

Обов'язковим елементом проекту стратегічного плану повинно стати визначення пріоритети розвитку міста (селища, сільського поселення). Необхідно науково обґрунтувати й удосконалити SWOT–аналіз (порівняно з існуючими на сьогодні його зразками на рівні міст), в процесі експертного оцінювання сильних і слабких сторін, можливостей і загроз розвитку базових адміністративно–територіальних одиниць потрібно обов'язково здійснювати бальне оцінювання важливості чинників. Це, у свою чергу, дасть можливість вибрати найбільш вагомі із них. Розробка та впровадження у практику вітчизняних підприємств прогресивного досвіду формування стратегічних планів суб'єктів господарювання повинна відбуватись у тісній взаємодії із формуванням та реалізацією Національної стратегії розвитку підприємництва в Україні, Державної стратегії регіональної політики та інших стратегічних документів, що визначають організаційні, нормативно–правові, економічні та мотиваційні аспекти підприємницької діяльності.

Таким чином, при розробленні документів стратегічного планування в Україні доцільно дотриматися впровадження найбільш типових процедур з досвіду окремих країн, розвинутих та таких, які мають схожі з Україною позиції, або враховувати рекомендації з розроблення національних стратегій розвитку міжнародних/всесвітніх організацій, таких як ООН, ОЕСР тощо.

Висновки

Зазначені напрями удосконалення розроблення документів стратегічного планування, за умов застосування системного підходу, можуть сприяти покращенню змістовного наповнення стратегічних планів і стратегій, які розробляються на різних ієрархічних рівнях національної економіки, закладенню передумов розробки дієвих стратегічних планів та ефективних засобів їх реалізації.

Література

1. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: НІСД, 2003. – 368 с.

2. Прогнозування і розробка програм: Метод. посіб./ В.Ф. Беседін та інші [за ред. В.Ф. Беседіна]. – К.: Наук. світ, 2000. – 468 с.

3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / [авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.]; Нац. Ін-т стратег. дослідж.; Ін-т екон. прогнозування НАН України; М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

4. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні; [за ред. д.е.н. Б.Є. Кваснюка]. – К.: Ін-т екон. прогноз.: Х.: Форт, 2003. – 424 с.

5. Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку: Затверджено наказом Міністерства економіки та з

питань європейської інтеграції від 29.07.2002 р. №224 // zakon1.rada.gov.ua

6. Франція. Національна стратегія розвитку, план дій (2003), www.ecologie.gouv.fr/article.php?id_article=4177

7. Німеччина. Перспективи для Німеччини – Наша стратегія зі сталого розвитку (2002). www.nachhaltigkeitsrat.de / послуги / download_e / PDF / Perspectives_for_Germany.pdf

8. Японія. Основний план навколишнього середовища (2000) www.env.go.jp / EN / index.html

9. Корея. Національна програма екологічного бачення нового тисячоліття (2003) eng.me.go.kr / користувачів / index.html

T.A. ВЕНГЕР,

аспірант, Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Порівняльний аналіз класичної та кейнсіанської теорій державного боргу

Виділено основні етапи становлення класичної теорії державного боргу, проаналізовано їхні характерні особливості. Здійснено порівняльний аналіз класичної та кейнсіанської теорій державного боргу в трьох ключових аспектах.

Ключові слова: зовнішній державний борг, внутрішній державний борг, борговий тягар, теорія державного боргу.

Определены основные этапы становления теории государственного долга, проанализированы их характерные особенности. Осуществлен сравнительный анализ классической и кейнсианской теорий государственного долга в трех ключевых аспектах.

Ключевые слова: внешний государственный долг, внутренний государственный долг, бремя государственного долга, теория государственного долга.

The main stages of the classical theory of public debt are distinguished as well as their key features are explored in the paper. The article provides comparative analysis of the classical and Keynesian debt theory in line of three crucial aspects of their disagreement.

Keywords: external public debt, internal public debt, burden of the debt, public debt theory.

Постановка проблеми. Державний борг є надзвичайно важливою соціально-економічною проблемою. Швидке зростання його обсягів впродовж кількох останніх десятиліть становить не лише проблему боргової безпеки окремих країн, а й створює загрозу для світової фінансової стабільності, оскільки різкі зміни у співвідношенні валютних курсів, особливо якщо це стосується валюти міжнародних резервів та розрахунків, може призвести до ескалації кризових явищ на глобальному рівні. Тому одним із найбільш пріоритетних

завдань для економічної теорії сьогодні є розробка рекомендацій для виваженої боргової політики, що неможливо без повного розуміння впливу державного боргу на економіку. Оскільки теорія державного боргу фактично була сформована в результаті дискусії між кейнсіанцями та прихильниками класичної школи політекономії всередині ХХ ст., метою статті є здійснення порівняльного аналізу бачення даної проблеми в межах згаданих шкіл.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Подібний аналіз раніше здійснювався як західними (Дж.М. Б'юкененом, Р.Г. Голокомб, Дж.Д. Джексоном, Д.У. Елмендорфом, А. Зардкуї, Н.Г. Менк'ю, Ф.Е. Модільяні, Б.У. Ратчфордом, Дж.Г. Темпельман та ін.), так і російськими дослідниками, серед яких, зокрема, варто відзначити праці Б.І. Альохіна. Однак, на нашу думку, окремі аспекти даної проблеми досі не були розкриті повною мірою; окрім того, автором зроблено спробу виділити основні етапи становлення класичної теорії державного боргу, вказавши на характерні риси кожного з них, що є необхідним враховуючи той факт, що вона пройшла тривалий шлях еволюції впродовж двох століть.

Поняття класичної теорії державного боргу можна розуміти у кількох сенсах: у широкому – як сукупність поглядів на дану проблему представників класичної школи політекономії загалом (А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Дж.С. Міль, Ж.Б. Сей та ін.); у вузькому розумінні даний термін було впроваджено Дж. Б'юкененом у 1958 році, який під «класичною теорією державного боргу» розумів насамперед теоретичний доробок трьох авторів – пізніх класиків: Г. Адамса, Ч.Ф. Бастейбла та П. Леруа-Больє [9, р. 82]. Однак хоч сам Б'юкенен відводив собі скромну роль, стверджуючи, що все вже було написано до нього, саме з його ім'ям, як правило, і пов'язують завершальний етап формування теорії державного боргу в межах класичної доктрини.